

Процесуальна асиметрія та легітимність суб'єктів експертної діяльності у кримінальному провадженні: судова практика й інституційні ризики

Юрій Мирошніченко

доктор юридичних наук, суддя Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області, м. Мукачево, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9114-1495>, e-mail: zaruba264@gmail.com

Проаналізовано процесуальні й інституційні аспекти легітимності суб'єктів судово-експертної діяльності, обґрунтовано концепцію процесуальної асиметрії у користуванні спеціальними знаннями, розкрито роль судової практики у формуванні критеріїв допустимості доказів і гарантій незалежності експертних установ.

Ключові слова: судова експертиза; легітимність суб'єкта; допустимість доказів; судова практика; інституційна незалежність.

Procedural Asymmetry and Legitimacy of Actors in Forensic Expert Activity in Criminal Proceedings: Case Law and Institutional Risks

Yurii Myroshnychenko

The procedural and institutional aspects of the legitimacy of actors in forensic expert activity are analyzed, the concept of procedural asymmetry in the use of specialized knowledge is substantiated, and the role of case law in shaping the criteria for admissibility of evidence and guarantees of the independence of expert institutions is elucidated.

Keywords: forensic expertise; legitimacy of actors; admissibility of evidence; case law; institutional independence.

У сучасному кримінальному судочинстві залучення спеціальних знань трансформувалося із допоміжного інструментарію в епістемічний імператив, що набуває вирішального значення у ситуаціях, коли встановлення фактичних обставин потребує подолання «когнітивного бар'єра», тобто умов, за яких їх пізнання та оцінка виходять за межі загальнопрофесійної компетенції правника й потребують застосування надійних наукових методик. Провідною формою такої інтеграції є судова експертиза, яка забезпечує конверсію спеціальних знань у процесуальний доказ — висновок експерта.

Одним з основних елементів системно-діяльнісної моделі експертизи є її суб'єктний склад, що визначає межі повноважень учасників кримінального провадження щодо ініціювання, призначення, виконання й оцінки результатів експертного дослідження та є передумовою верифікованості доказового знання.

Аналіз практики Верховного Суду свідчить про визнання широкої дискреції сторони обвинувачення у визначенні необхідності й виду експертизи, що обмежується випадка-

ми її обов'язкового призначення. Доцільність проведення експертизи, яка за законом не є обов'язковою, залежить від чинників, зумовлених обставинами кримінального провадження і тактикою розслідування, а також свободи розсуду слідчого, прокурора в межах їхніх процесуальних повноважень [1].

Базовою передумовою допустимості результатів експертизи є легітимність суб'єкта її призначення. Водночас судова практика демонструє відхід від суто формального підходу до оцінки цієї вимоги. Так, призначення експертизи слідчим, який не входив до складу слідчої групи, Верховний Суд не визнає підставою для недопустимості висновку експерта за відсутності істотного порушення прав людини [2].

Водночас ЄСПЛ наголошує на фундаментальному значенні легітимності суб'єкта доказування. Відсутність належного підтвердження повноважень органів розслідування може спричиняти визнання недопустимими всіх зібраних доказів, включно з експертними висновками, що впливає на гарантії справедливого суду [3].

Отже, призначення експертизи суб'єктом з непідтвердженими повноваженнями породжує ризики зниження довіри до процесу доказування. Процесуальна форма виконує гарантійну функцію верифікації знання, а відступ від вимог щодо суб'єкта допустимий лише у виняткових випадках.

Принцип змагальності виявляється у праві сторони захисту самостійно залучати експерта на будь-якій стадії провадження, тоді як можливості сторони обвинувачення обмежені межами досудового розслідування. Це відображає законодавчу концепцію процесуальної асиметрії в користуванні спеціальними знаннями, зумовлену компенсаторною спрямованістю гарантій захисту в умовах публічного характеру обвинувачення [4].

Організаційну автономію експерта забезпечено розмежуванням повноважень щодо призначення експертизи та визначення її виконавця, що належить до компетенції керівника експертної установи [5]. Проте навіть така модель не виключає корупційних ризиків, обумовлених, скажімо, тривалою співпрацею замовників експертиз із персоналом і керівниками експертних установ. З огляду на це актуальним є запровадження автоматизованого розподілу експертів із користуванням комп'ютерною системою випадкового відбору [6].

Компетентність експерта в судовій практиці оцінюється насамперед за допомогою формальних кваліфікаційних критеріїв (зокрема, наявності свідцтва, що підтверджує його право на проведення експертизи за відповідною спеціальністю), а не за допомогою стажу або інших кількісних показників, які не охоплюються судовою оцінкою допустимості висновку [7].

Статус експертної установи визначається не формою власності, а підпорядкованістю в системі державного управління та рівнем контролю [8]. Належність до відомчої системи або фізична локалізація не є самостійною підставою для сумнівів у безсторонності експерта без встановлення конкретних обставин його упередженості [9].

Водночас практика ЄСПЛ визнає, що структурна залежність експертних установ може породжувати обґрунтовані сумніви

щодо їхньої незалежності [10], отже, розв'язання проблеми структурної залежності потребує не лише судового контролю, а й інституційного реформування шляхом створення незалежного центрального органа у сфері судової експертизи [11].

Отже, системно-діяльнісний аналіз суб'єктного складу проведення експертизи дав змогу виявити такі тенденції:

- дискреція сторони обвинувачення щодо призначення експертизи обмежена переліком підстав її обов'язкового проведення, тоді як в інших ситуаціях залучення експерта є похідним від обраної тактики розслідування;
- процесуальна форма й легітимність суб'єкта призначення експертизи виконують гарантійну функцію верифікації знань; відступ від вимог щодо повноважень слідчого є допустимим лише за відсутності порушень прав особи, проте системно створює ризики недопустимості доказів у світлі стандартів ЄСПЛ;
- право захисту самостійно залучати експерта на будь-якій стадії провадження конкретизує модель процесуальної асиметрії, де компенсаторні гарантії захисту протиставлено обмеженим часовими межами дискреції публічного обвинувачення;
- професійна компетентність експерта визначається насамперед формальною відповідністю кваліфікаційним вимогам, тоді як кількісні показники стажу або досвіду роботи перебувають поза межами судової оцінки висновку експерта;
- легітимність експертної установи визначається сферою державного управління та функційною автономією, де відомча підпорядкованість не є автоматичним свідченням упередженості, проте зумовлює ризики структурної залежності;
- гарантування незалежності експертного забезпечення потребує інституційного реформування — запровадження автоматизованого розподілу експертиз і створення єдиного незалежного

державного органа судових експертиз, що дасть змогу істотно мінімізувати ознаки ієрархічної залежності

й забезпечити відповідність національної системи високим стандартам безсторонності ЄСПЛ.

Перелік джерел посилання

1. Постанова Верховного Суду від 06.06.2024 р. Справа № 489/2769/22. Провадж. № 51-289км24 / ЄДРСР : вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119681238> (дата звернення: 10.04.2026).
2. Постанова Великої палати Верховного Суду від 31.08.2022 р. Справа № 756/10060/17 / ЄДРСР : вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106141457> (дата звернення: 10.04.2026).
3. Case of Nayyem v. Ukraine. Application No. 21174/23 / European Court of Human Rights : web. 18 Dec 2025. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-247566> (дата звернення: 10.04.2026).
4. Постанова Верховного Суду від 25.09.2025 р. Справа № 346/2511/17/ провадж. № 51-2178км25 / ЄДРСР : вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130793604> (дата звернення: 10.04.2026).
5. Постанова Верховного Суду від 17.07.2025 р. Справа № 750/11077/23. провадж. № 51-5092км24 / ЄДРСР : вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129045074> (дата звернення: 10.04.2026).
6. Simon B. (2016). Az igazságügyi szakértés egyes kérdései a büntetőeljárásban, különös tekintettel az informatikai szakterületre. *Belügyi Szemle: A belügyminisztérium szakmai tudományos folyóirata*. 2010. Art. 64 (7–8). Pp. 87–105. DOI: 10.38146/BSZ.2016.7-8.9 (дата звернення: 10.04.2026).
7. Постанова Верховного Суду від 06.09.2022 р. Справа № 134/50/18. Провадж. № 51-853км22 / ЄДРСР : вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106141397> (дата звернення: 10.04.2026).
8. Постанова Верховного Суду від 28.11.2023 р. Справа № 755/14625/21. Провадж. № 51-3216км23.
9. Постанова Верховного Суду від 13.11.2025 р. Справа № 297/2179/20 (№ 303/2179/20). Провадж. № 51-5684км20 / ЄДРСР : вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131885336> (дата звернення: 10.04.2026).
10. Практика ЄСПЛ. Український аспект / ECHR : вебсайт. URL: <https://www.echr.com.ua/koli-vidomcha-sudova-ekspertiza-porushuyepravo-naspravedlivij-sud/> (дата звернення: 10.04.2026).
11. Малюська: «Краща модель для розвитку судової експертизи — створення окремого органу виконавчої влади» / Interfax-Україна : вебсайт. 30.08.2021. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/764898.html> (дата звернення: 10.04.2026).